

nak, hogyan lehet szinte elviselhetetlen külső körülmények között, folyamatos küzdelemben a természet erőivel, de az Istenbe vetett töretlen hittel életet teremteni a puszta havason. Nagy Balánka János itt bemutatott szobra nem csupán egy embernek, de az itt fölemlegetett élniakarásnak is emléket állított s újraállítása esetén állíthatna a jövőben is. Tárgyasíthatná azt a sajátos csángó életérzést, amit az egyik jeles csángó ember, Antal János Pisti így fogalmazott meg jó fél évszázaddal ezelőtt: „*Uraim! Mű vagyunk a gyimesi csángók. Nézzenek meg jól! Műnköt egyesek erősen szeretnek a szép beszédünkért, de utálnak a viseletünkért. Mások pedig kedveltek a gúnyánkért, s erőt untak a beszédünkért. Na ezek vagyunk mű, gyimesi csángók...*”

Harangozó Imre

Egy legendás csángómagyar – Bezsán Ferenc

Az ember keresi a boldogságot ott, s ahol megtalálhatja azt, kész megtenni mindent, hogy azt a boldogságot küzdelmek, és nehézségek ellenére megőrizze ott, ahol éppen keresi. A csángálni kész ember is boldogságot keresett, amikor elindult egy olyan földre, amelyről nem tudott semmit, de mélyen remélte, hogy megtalálja azt, amit keres, mert szívében hordozta az Istent, mert Isten nem hagyja egyedül a jövővel szemben álló embert, nem hagyja egyedül a boldogság után csángáló és mindig szabadon Istent kereső magyar embert.

Az ember szabadságának szerzője maga Isten, aki saját képeire és hasonlatosságára teremtette az embert, és azt akarta, hogy az ember boldog legyen, szabad legyen. A szabadság legnagyobb ajándék az ember számára, amelyet a legnagyobb és legerőszakosabb korlátozottság idején igénybe kell vennie az embernek ahhoz, hogy akár egy szellemi börtönben is átélhesse azt a szabadságot, amellyel Isten megajándékozta őt.

Ezt a szabadságot élte meg a csángó ember, aki mindig tudott bízni abban az Istenben, aki őt megteremtette. Ezzel a szabadsággal tudta megőrizni magyar nyelvét, amely által kifejezhette azt, amit hitt, amit remélt, a leghelyzetlenebb helyzetekben is. Ez olyan szabadság, amelyet nem tud elvenni egy boldogtalanságra ítélt társadalom, nem tud megszüntetni egy kommunista rendszer, nem tud eltörölni egy viharos történelem, mert nem vesztet el az, amiért őseink munkálkodtak. Nem érhet véget az a történelem, amelyet erős akaratu és bátor emberek kezdek el írni. Nem lehet kiengedni a csángó ereiből azt a vért, amely csángóvá teszi, akár mennyire is megkísérelték ezt sokan a történelem folyamán.

1902-ben született nagyapám, Bezsán Ferenc, akinek nem én akarok ezzel a tanulmánnyal dicsőséget szerezni, mert ő azt már megszerezte életével. Én csupán megemlíteni szeretném. Olyan dicsőség ez, amely a szívében található, amely által nem a világ figyelmét vonta magára, hanem egyszerűen ember tudott lenni, igazi magyarként tudott élni.

Klézse falu utcáit járta. Iskolába készült menni, akkor még magyar iskolába – mert az 1950-es években néhány esztendeig volt magyar iskola. Tanulni szeretett volna, meg szerette volna valósítani azt, amit talán ma közülünk is csak egyeseknek sikerül. Ez a vágy csak álom maradt az ő számára. Szülei nem engedhették meg maguknak, hogy a szegénységben született gyermekük iskolába menjen, mert „nem tudni, hanem élni kell”. Más gyermekekhez hasonlóan Ferenc sem tudta csillapítani a tudás utáni éhségét, mert a megélhetéshez dolgozni kellett.

Gyermekek voltunk, és sokat mesélt nekünk gyermekkoráról, arról, ahogy az édesapja munkáltatta. Sokszor meg is sajnáltuk, bár nem panaszkodni akart, hanem igazi történeteket mondott el nekünk. Egy ilyen sajnálatra méltó történet a következő is, amelyre mindig szomorúsággal gondolok vissza, mert nem láttam annak a szigornak az igazi értelmét. Mesélte, hogy minden éjszaka két órakor fel kellett kelnie, hogy az apjának friss bort hozzon a pincéből. Erdőbe készültek menni. Négy órakor már indultak. Az „öregapa” pedig borral kezdte napját, mert akkor kávé nem jutott a szegénynek.

A kis Ferenc még álmos volt, és sokszor előfordult, hogy leesett a szekér hátuljáról. Egyik reggel ez ismét előfordult. Elindultak a Klézse sötét, csendes utcáin az erdő irányába. Még aludt a falu, a hold világított nekik. Ferenc akaratlanul is folytatta álmát a szekéren. Az öreg észrevette egy idő után, hogy a gyerek már nincs a szekéren, leesett. Megállt, visszament, hogy megkeresse a gyermeket. Megtalálta és visszahozván rákötötte a szekérre egy kötéllel, hogy az onnan le ne essen.

Az egész napos munka után este hazafelé indultak. Fáradságos volt, de hazaérkeztek a fával. Ekkor észrevette az apja, hogy a gyermek báránybórból készült bundája nincs, hiányzik. Megkérdezi tőle:

– Ferenc, hol a bundád?

– Nem tudom – felelte.

– Elhagytad?

– Lehet! Igen elhagytam!

– Most elindulsz szépen az erdőbe, ahol voltunk, megkeresed a bundát és hazahozod, amíg el nem viszi más. Menjél, reggelre visszaékezel.

Ez meg is történt és Ferenc már visszaékezett reggelre a sötét erdőből, imádkozott az úton, mert félt. De szó nélkül megtette azt, amire az édesapja „megkérte”.

Tanulni szeretnék

Ferenc ismét közölte tanulási vágyát az édesapjával, de az nem volt hajlandó iskolába engedni gyermekét, mert dolgozni kellett. Mégis úgy érezte, hogy ezt a vágyat teljesíteni kell, mert nem akart tudatlan maradni, nem akarta, hogy álma csak álom maradjon. Elment hát rokonaihoz és keresett egy magyar ABC-t, amiért nem kellett fizetnie, és amikor csak ideje engedte, lapozgatta, amíg meg nem tanult olvasni. Egyik barátja megtanította neki a betűket és ez elég volt számára. A vágy és az erős akarat segítettek neki abban, hogy egy álom valósággá váljon, akkor is, ha a körülmények nem voltak a legmegfelelőbbek.

A tanítatlan, tudást elsajátító emberke nem elégedett meg azzal, hogy az ABC-t megtanulja, hogy megtanul írni-olvasni magyarul, hanem rövid időn belül – szintén tanár nélkül – megtanul románul is, bár annak idején a faluban nem sok ember beszélte a román nyelvet. Szorgalmasan haladott magántanulmányaival annyira, hogy valami megszületett benne: valamit szeretne adni az utódoknak, ki szeretné mondani azt, amit érez és gondol. Erről később még írni fogok.

Nősülni is kellene

A régi nagy családok jellegzetességei megvoltak Klézse faluban is. Nagy családok, kis szegényes házakban, sok boldog emberkével, akik együtt tudtak dolgozni, örülni, remélni és imádkozni. Az együttlét ellenére, eljön az idő, amikor a nagyobb testvérek önállóvá kell lenni, mert a család számára egyre nehezebb eltartani a gyermekeket. Szokás volt, hogy a szülők szóltak a „felnőttek”: nősülni kellene...

Ferenc nem kerülte a dolgot, fogta magát, elment guzsolyosba pár alkalommal és megtalálta a hozzá illő párját, akit feleségül vett. Őt gyermek született ebből a házasságból, közöttük édesanyám is, aki Ferenc nagyapámtól örökölte a vallásosságot és azt a tisztességet, amelyet később próbált nekünk is átadni.

A gyermekeivel a munkát megszerettető apa minden este tanította a kicsiket imádkozni, amíg mindenki kívülről meg nem tanulta a legfontosabb imádságokat és az alapvető hitigazságokat. Nem is tehetett volna mást, ezt tanulta, ezt adta tovább.

A munka életet

Nem sok lehetőség volt akkor. Az ember, ha szeretett volna dolgozni, akkor olyan helyet kellett találni, ahol keresni is tud. Ferenc iskoláztatni szerette volna gyermekeit. Akkor nem volt ennyi gyár, a faluban pedig egyáltalán nem volt gyár, ahol munkát talált volna magának. Volt viszont egy malom, az egyetlen kereseti lehetőség. Sokan szerettek volna ott dolgozni, és a sok közül Ferencnek sikerült elfoglalni munkahelyét az egyik úr malmánál, mert „ő tanult ember volt”. Szolgaként dolgozott, mindent megtett és ráadásul nem szégyellte. Kukoricát őröltek, mert akkor az emberek puliszkát ettek kenyér helyett, és azért ettek puliszkát, mert az nem került pénzbe. Volt olyan, hogy nagyapám, a „nagy molnár” segített a szegényebekben, mert nála szegényebbek is voltak.

Sok ideig dolgozott molnárként és minden jól ment, de eljött az idő, amikor a kommunis-ták beléptek a történelembe, és egyben az emberek életébe, hogy keserítsék, tönkretégyék azt. 1962-ben jött a kollektív – elvették a malmot és mindenkinek menni kellett jövőt építeni közösen. Amint később kiderült, ez a fajta jövőépítés csak romokat termelt, amit nem győzünk eltakarítani.

Ferenc bácsi is elment, mert menni kellett és tovább dolgozott a kollektívnaak még öt éven keresztül. Az egészsége gyengült, a hite erősödött, az éleltapasztalata egyre gazdagabb lett, így hát elkezdett írni.

Ferenc bácsi, a költő

Vannak, akik fiatal korukban írnak és van, aki idős korában ír, mert úgy érzi, hogy meg tud osztani valamit, ki tudja önteni a lelkét, hitét, azt, amit egy életen keresztül átélt, gyűjtött és tapasztalt. Ezt érezte Ferenc bácsi is, amikor kitört belőle a költői lélek. Mi lett volna, ha annak idején nem tanult meg írni-olvasni? De talán éppen azért tanult meg, hogy ezeket a verseket én is elolvashassam és, hogy közöljek Önökkel is egyet. Gazdag versekről van szó, amelyek nagy részét az 1960-as években írta.

Ezek a versek elsősorban mély hitéről tesznek tanúságot, ami meghatározta egész életét, amit nem szégyellt átadni gyermekeinek, kötelességének érezte papírra írni, megvallani Krisztust az emberek előtt.

Az embernek a boldogság utáni vágya Istenben teljesedik. Ebben a világban az ember csak remélhet, bízhat, hiheti azt, amire hivatott. Ezt a hitet írta le Ferenc bácsi, a kezdő költő, akit reménye éltetett, aki küzdeni tudott az életért, aki versben is kifejezte magyarságát, és ránk hagyta nemes gondolatait azon a nyelven, amelyet édesanyjától tanult.

Gazdagabbá tette a csángó-magyar nyelvet, mert magyar vér folyt benne, amelyet tovább akart csöpögtetni utódaiba. Ha elgondolkodunk azon, hogy a csángók csak így tudtak magyarok maradni, akkor elmondhatjuk, hogy Ferenc bácsi is sokat tett, hisz közel 50 verset írt öregkorában. Verseiben az őszinte vallásosság fedezhető fel, amely meghatározta minden csángó-magyar életét. A kommunizmus idején nem is lehetett volna másképp az embernek kiöntenie a lelkét, hanem csak írásban, mert azt „senki” meg nem hallotta, csak az Isten. A hallgatásra kötelezett ember írni tud arról a hitről, amelyért a kommunizmus büntetett.

Így valósult meg az ember szabadsága, amelyről e dolgozat elején írtam. Korlátok között szabadnak lenni nem más, mint az élet művészetét művelni. Itt viszont másik tényező is létezik, így kettős művészetéről beszélhetünk: korlátok között szabadnak lenni, kommunisták között magyarnak maradni.

Ezt a művészetet meg tudja valósítani az az ember, aki hitével hegyeket mozgat, aki ha nem tud írni magyarul, megtanul, akkor is, ha nincs rá ideális lehetőség, aki a szegénységben képes felkiáltani a mi Atyánkhoz: „...mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma...” Azt a kenyeret, amelynek tisztességes megszerzésére buzdította Ferenc bácsi is saját gyermekeit, amelyet nem csupán a menyei Atyához intézett kérégetés által szerzte meg, hanem saját keze munkája által.

Az Istent hirdető beteg Ferenc levelei

Az ember öregszik, a betegségek jelentkeznek, a hit erősödik, mert Isten felé haladunk. Ferenc bácsit pihenni küldik az orvosok egy szanatóriumba, hogy gyógyuljon meg. Telefon nem volt, de hála Istennek Ferenc bácsi tudott írni, és levelek által tartotta a kapcsolatot lányával és unokájával, akiket folyamatosan a jóra és az istenfélelemre intett. E levelek közül szeretnék most egyet közzé tenni, hogy lássuk mekkora hite lehet egy embernek, milyen istenkapcsolata lehet egy szenvedő embernek, aki Teremtője felé készült menni.¹

Unokáit tanítja

Mi is megszűlettünk és gyermekkorunkban mindig Ferenc bácsihoz mentünk, mert ő szép meséket mondott nekünk. Kiültünk az udvaron levő farakásra és kitértünk szájával hallgattuk, amit nekünk mondott. Gyermekek voltunk, szüleink pedig mentek dolgozni a kollektívnaak, így bennünket a nagyapánkra bíztak. Nem is volt az olyan rossz, mert az idős Ferenc foglalkozott velünk, jobb dolga úgy sem volt, nem is lett volna.

Előbb meséket mondott aztán elkezdett tanítgatni. Megtanította nekünk a „Miatyánk”-ot, az „Üdvöz légy”-et. Ő maga se könyvből tanulta.

Az öreg bölcs, nemcsak imádságokra tanított meg bennünket, hanem saját tapasztalataiból merítve, az életről is beszélt nekünk, arról az életről, amelynek feltétele az emberséges visel-

¹ Bezsán Ferenc magyar anyanyelvén, de jórészt román ortográfiával írta, hiszen nem járhatott magyar iskolába. (Szerk.)

kedés. Keresztény értékrendet állított elénk, jellegzetesen csángó-magyar értékrendet, amelynek jelentőségére akkor még nem figyeltünk fel, és csángó nyelven beszélt, mert az akkori gyermekek még tudtak csángóul annyira, hogy amikor iskolába kerültek, alig tudtak megszólalni románul. *Otthon ugyanis csángó-magyar volt a „hivatalosan elfogadott nyelv”.*

Ferenc apó még él. Él az által, amit tett értünk és a csángóságért. 1982-ben bekövetkezett halál nem ragadta ki közülünk ezt a csodálatos nagyapát, akinek temetésén többen sírtam, mint csecsemőkoromban, és nem azért, mert temetésen ez a szokás. Az ember nem érzi jól magát olyan helyzetben, amikor látja, hogy a sokat adó „mozgató” már nem mozog, és a sírba viszik. Nem sokat értettem az egészből, de tudtam, hogy fájdalmas.

Emlék maradt számomra, és ezt az emléket szerettem volna feleleveníteni e történetek leírásával, hogy gazdagabbnak bizonyuljon a csángók múltja, és színesebbé váljon jövőjük.

Tótsi Bálint

DICSIRTESEK IEZUS KRISZTUS ÉS SÉP SZŰZ MÁRIO MAST ÉS MINDÖRÖKKÖND ÖRÖKÉ

Édes liániani Rózsa,

oaz én második levelemet küldöm hazzátak, a meljebenn tudósitlak hadi én erőst jól vodiak hala a jó ISTENNEK, és jól visem a katanaságot, meliet a ISTEN nekem adott. Édes liániam, én nem erőst sak ideie hagj el jöttem hazunna, és még írtam edi irást az elmúlt szeredánn, de most még udi tezett nekem hadi, mindhodi van üdöm irijak ediet. Édes liániam tuddiátok hadi a tenennap vólt sent Tamás innapia, és nekem egészenn eddj esztendeie hadi még iártam vólt itt a sent misére. És mast a jó ISTEN még meg segített, hadi még editzer el tudtam menni. De én édes liániam, a jó ISTENNEK nem tudam meg köszönni, hadi millien bóldog napot adott nekem szent tamás napiánn mert én itt esze találkazztam Martinás páterval, és még eszse üsmerkedttünk. De a jó páternak be adta jó ISTEN a szüvibe, hadi meg kérdien, hadi há meg diontame hussetra, vai nem és én meg feleltem hadi nem. Nó akar látta a páter hadi nem eppe hallam az apró sót, akkar aszt mondttá hagi menjünk kj, és a templaman hátull meg gjönntat mert att tudunk beszélni nadian es mert at nem hallia senki, és akkar kimentünk ada a hava ö mandatta, és att meg gjöntatatt, ozutann, a sent misenn meg áldazztam hála a jó ISTENNEK, Én édes liániam azért mondam hadi ez a nap nekem leg és a leg bóldagabb nap volt, a mióta el jöttem hazunna. Én igaz, hadi öröкке kértem, a szép szűz máriát és szent Józzepet hadu ingem segítsenek meg, hadi én a huséti gjonásomat el tuddiam végezni. De most meg láttam hadi ha kértem, nem hieába kértem ökö, IEZUST, MÁRIEÁT ES IÓZSEPET mert meg halgatták az én kérésemet. Édes liániam, a mielőtt bé feiezem est az én irásamat arra kérlék hagj tük se feleitkezzetek riolom, hadi ha süvetek huz, még emlékezzetek meg köniörgéseetekben rivólames, és kérjétek a jó ISTENT, hagj ingemes segítsen meg, hadi ha még élő napat akar nióitani hazza meg az egészségemet, bár akarára hagj még vaedidarabig még tuddiak ülni honnes, mert mait meg kesztem unni az itvaló életet; mert még egj fecske madarka, a melik öszvel el menen, még azes, ha még életbe meg marad, tavaszval, mikar szereti fel keresni a régi feszkecskeit, és még meg ujssa, és még fijkat nevel benne. Én pedig többet fijkat nem kel noveljek; met az én fijkaim immá meg nőttek, és én immá el bizám, hagj ök növelienek fjkot és liániakat, a milieneket nekik a jó ISTEN ad. De kérem énes a jó ISTENT hadi addian nekik bóldogabb üdököt, és jabb értelmességet a házba a mind nekem volt. Én masst be fagam feiezni, az én levelemet és kívánam hagj a jó ISTEN, addian nektek, sak és jó sak egészéget, és szerencsét, a házatakba, és áldásst a mezökön és aldia meg a kézi munkátakat, hadi biritak hasznat venni a fáratságatakat utánn. SÜZ MARIA SENT IOSEPVVEL, legjenek mindig veletek, segítsenek meg tüktüköt minden baiba és szükségbe. A jó Isten segítsen meg hadi még gyüllüünk esze minel hamarább egészébe. És most szeretetvel csókollak tüktüköt a te édes apád Ferentz

várák gjars feleletet.